

**ROMÂNIA
MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII,
TINERETULUI ȘI SPORTULUI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE
CATEDRA DE ISTORIE**

**PAGINI DIN VIAȚA CULTURALĂ
ROMÂNEASCĂ DIN JUDEȚUL MUREȘ
(SECOLELE XVIII-XIX).
SOCIETĂȚI, ASOCIAȚII, COLECȚIONARI,
BIBLIOTECI**

**TEZĂ DE DOCTORAT
(REZUMAT)**

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC
PROF. UNIV. DR. EVA MÂRZA**

**DOCTORAND
AVRAM OLIVIA MONICA**

**ALBA IULIA
2012**

CUPRINS

Cap. I. Argument	p. 5
Cap. II. Secolele XVIII-XIX în istoria Transilvaniei	p. 8
<i>II.1. Percepția românilor asupra culturii la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea</i>	<i>p. 21</i>
Cap. III. Activitatea societăților românești din Transilvania în secolul al XIX-lea. Repere generale	p. 31
<i>III.1. Fenomenul asociaționist în Transilvania. Obiective generale</i>	<i>p. 31</i>
<i>III.2. Caracteristici ale asociaționismului românesc</i>	<i>p. 37</i>
<i>III. 3. Factorii asociaționismului românesc</i>	<i>p. 39</i>
Cap. IV. ASTRA - Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Despărțămintele mureșene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea	p. 47
Cap. V. Reuniunile confesionale ale învățătorilor	p. 71
Cap. VI. Alte tipuri de societăți	p. 94
Cap. VII. Bibliotecile românești	p. 111
<i>VII. 1 Aspecte privind sistemul biblioteconomic românesc. Rolul bibliotecii în Transilvania ...</i>	<i>p. 111</i>
<i>VII. 2. Bibliotecile mureșene</i>	<i>p. 120</i>
<i>VII. 3. Cabinetele de lectură</i>	<i>p. 122</i>
<i>VII. 4. Biblioteci publice și de asociații</i>	<i>p. 125</i>
<i>VII. 5. Bibliotecile Astrei în județul Mureș</i>	<i>p. 129</i>

<i>VII. 6. Biblioteci specializate</i>	p. 143
<i>VII. 7. Regulamentele de organizare și funcționare a bibliotecilor</i>	p. 161
<i>VII. 8. Modalități de completare a fondurilor</i>	p. 173
<i>VII. 9. Imaginea bibliotecarului în comunitate</i>	p. 178
<i>VII. 10. Cine, ce și cum se citește în spațiul mureșean</i>	p. 180
Cap. VIII. Inițiative individuale	p. 186
<i>VIII. 1. Discursul cultural al intelectualității românești</i>	p. 212
Cap. IX. Concluzii	p. 219
Cap. X. Anexe	p. 227
Cap. XI. Bibliografie	p. 242

Cuvinte cheie: societăți culturale românești, asociații românești, biblioteci românești, județul Mureș, secolele XVIII-XIX

Fără îndoială, istoria culturii s-a dovedit, în ultimele decenii, a fi unul dintre cele mai generoase domenii asupra cărui se poate apleca un istoric; studiul vieții culturale, atât a celei individuale, cât și a celei asociative, poate exprima mentalitatea unei epoci, gândirea colectivă a unei comunități formate sau în devenire, stadiul său de dezvoltare și evoluție și, nu în ultimul rând, idealurile și aspirațiile sale. Iar atunci când vorbim de secolul al XIX-lea, o epocă plină de semnificații atât în cultura europeană, cât și în cea românească, subiectul se dovedește cu atât mai vast.

Studiul vieții culturale din Transilvania în secolele XVIII-XIX, în special în zonele cu o structură demografică multietnică, ridică unele probleme de identificare a elementului românesc și de interpretare a expectanțelor pe care populația românească le avea prin participarea la viața culturală, în condițiile în care manifestările etnice pot dobândi - pe toate planurile - noi valențe.

Tema cercetată - *Pagini din viața culturală românească din județul Mureș (secolele XVIII-XIX). Societăți, asociații, colecționari, biblioteci* -, pune în valoare obiectivele urmărite de organismele asociative ale românilor mureșeni, modalitățile de acțiune și manifestare a acestora, impactul pe care l-au avut în epocă asupra elitei intelectuale și în special asupra oamenilor simpli, modul de formare și organizare a bibliotecilor sau a colecțiilor de cărți, gradul de utilizare și evoluția lor în timp. Nu în ultimul rând, contribuția noastră reconstituie - atât cât este posibil - atmosfera creată de revirimentul cultural general vizibil în societatea civilă românească și contribuie la înțelegerea reală a locului pe care cultura îl avea în mentalitatea

individuală și colectivă pe parcursul secolelor XVIII-XIX. Toate acestea fără să ținem seama, în mod voit, de elementele comune româno-maghiaro-săsești înregistrate în epocă, la nivelul vieții culturale.

În stabilirea ariei de cercetare, alegerea noastră s-a oprit asupra județului Mureș, în limitele teritoriale actuale, din mai multe motive, care țin în egală măsură de factori obiectivi și subiectivi. În primul rând, județul Mureș abundă în localități cu o vechime îndelungată - cele mai vechi datează din secolul al XIII-lea; în al doilea rând am avut în vedere componența demografică multietnică a județului, ceea ce a obligat practic populația românească să ducă - în durata lungă a istoriei - o luptă asiduă de rezistență în fața politicii de maghiarizare, poate mai accentuată în comparație cu alte zone ale Transilvaniei; în al treilea rând, dacă ținem seama de faptul că la Târgu-Mureș a funcționat Tabla Regească, un for legislativ care a reunit tineri intelectuali din întreaga provincie, se conturează imaginea unui centru de interese, care a impus anumite direcții și modalități de desfășurare a luptei naționale. Nu în ultimul rând, am avut în vedere contribuția populației românești din zona mureșeană la întărirea intelectualității transilvănene - ne gândim la Șincai, la Maior, la Papiu Ilarian, la Avram Iancu etc.

Există însă și o motivație de ordin subiectiv, datorată posibilității de a ne aduce contribuția personală la limpezirea istoriei locale - din interior -, atât prin prisma propriilor rădăcini mureșene, cât și a activității profesionale actuale în cadrul unei instituții de cultură de nivel județean.

În demersul nostru de evaluare a vieții culturale a românilor din județul Mureș, în limitele geografice contemporane, ne-am propus o abordare a fenomenului cultural din perspectivă strict românească, evitând, pe cât posibil, tratarea temei în viziune multietnică, așa cum ne este oferită de bibliografia de specialitate de până acum, chiar dacă suntem conștienți că legăturile dintre români și celelalte națiuni

conlocuitoare din Transilvania erau foarte puternice și înregistrau numeroase aspecte comune. Am optat pentru perioada secolelor XVIII-XIX, deoarece reprezintă o etapă de maximă importanță pentru evoluția românilor, ca națiune. Dacă informațiile referitoare la secolul al XVIII-lea sunt destul de lacunare, secolul al XIX-lea este mult mai bine reprezentat prin prisma activității culturale; aceasta în condițiile în care majoritatea organismelor asociative românești s-au format și au activat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar impactul lor a fost maxim în ultimele decenii ale secolului. Limita cronologică pentru cercetarea noastră fost fixată la anul 1900, deși a fost depășită uneori, atunci când informațiile găsite au impus valorificarea lor.

Ne-am fundamentat opiniile pe cercetarea documentelor de epocă: fonduri arhivistice, edite sau inedite, pe rapoarte de activitate și procese verbale ale asociațiilor culturale publicate în presa transilvăneană a vremii, pe monografiile ale unor localități mureșene și, în mod firesc, dat fiind arealul cercetat, pe contribuțiile istoricilor locali pe această temă. Ne-am structurat cercetarea în 7 capitole principale - fără să luăm în calcul *Argumentul*, *Concluziile*, *Anexele* și *Bibliografia* -, în care am identificat aspecte diferite privind viața culturală românească, în toate aplicațiile ei.

Primul capitol - de sinteză - *Secolele XVIII-XIX în istoria Transilvaniei. Percepția românilor asupra culturii la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea* - oferă o imagine de ansamblu asupra modului în care românii transilvăneni percepeau rolul culturii și transformările din mentalitatea colectivă cu privire la importanța cunoașterii.

O cercetare a istoriei culturii ardeleni, fie chiar și fără pretenția de a fi exhaustivă, nu poate decât dovedi un singur lucru: cultura devine nu doar un instrument în lupta națională ci, totodată, o premiză a realizării obiectivelor politico-naționale ale românilor. Interesul pentru industria culturală,

indiferent de domeniul de manifestare al acesteia, a fost determinat în epocă de mai mulți factori: contextul social-politic, care - am putea spune - a determinat o reorganizare și regândire a luptei naționale; apariția unor noi categorii socio-profesionale - avocați, funcționari, preoți, învățători, comercianți etc., cu alte cuvinte, o întărire a clasei intelectuale, familiarizată cu obiectivele naționale; situația materială precară a majorității populației românești care, în lipsa mijloacelor financiare necesare studiului organizat - frecventarea școlii, achiziționarea manualelor etc. -, precum și a redirecționării forței de muncă în cadrul gospodăriei, reprezenta un public avid de cunoaștere.

Pornind de la situația politică și neajunsurile determinate de menținerea românilor în starea de „națiune tolerată”, de lipsa drepturilor și izolarea provocată de nivelul intelectual scăzut, pe fondul mișcării ideologice care a cuprins Europa începând cu secolul al XVIII-lea, se observă o transformare la nivelul mentalității colective românești. Intelectualitatea renunță la „tactica petiționarismului prăfuit”, adică la elaborarea unor documente revendicative care, oricât de bine documentau solicitările și nevoile reale ale națiunii, rămâneau uitate pe mesele de lucru ale unor funcționari de stat sau primeau răspunsuri evazive, în cel mai bun caz, dacă nu provocau chiar reacții extreme din partea autorităților.

Cel de al doilea capitol - *Activitatea societăților românești din Transilvania în secolul al XIX-lea. Repere generale* - are în vedere fenomenul asociaționist care a pătruns în societatea românească odată cu deschiderea spre Europa universitară.

După modelul european, începând cu secolul al XIX-lea românii, inclusiv în zona mureșeană, aderă la ideea asociaționismului, care se manifestă pe mai multe planuri ale societății politice sau civile, determinând apariția unor organisme asociative, care reuneau interesele comune ale unei

bresle, ale unei comunități socio-profesionale sau chiar a întregii națiuni. Cazul Astreii este unul de excepție, fiind poate cea mai importantă asociație a românilor, cu acoperire „națională” la nivelul întregii Transilvanii și, mai mult decât atât, cu reprezentare în toate nivelele social-culturale.

Principala direcție de manifestare a fenomenului asociaționist a fost cea culturală. Poate mai mult ca oricând, intelectualitatea românească a înțeles rolul culturii - și prin aceasta înțelegem, de fapt, alfabetizare - dar nu a unei clase sociale limitate la un procent redus din populație, la elită, ci a unui număr cât mai mare de români. Practic, putem vorbi de un fenomen cultural care viza educarea masivă a maselor de oameni simpli.

Se naște evident o întrebare: de ce nu-și poate asuma clasa elitară în continuare rolul director al națiunii? Pentru că educarea națiunii era un obiectiv greu de îndeplinit, dat fiind nivelul intelectual redus la majorității, care îngreuna asimilarea cunoașterii. Deoarece în epocă devine foarte clar faptul că elita nu mai poate face față de una singură încercărilor de deznaționalizare la care era supusă națiunea română. În plus, pe fondul deschiderii către Europa universitară, elita risca să piardă contactul cu tradițiile românești, care reprezintă însăși fundamentul unei națiuni. Ori, lumea românească a oamenilor simpli, neatinși de europenism, era singura păstrătoare a acestor simboluri pur românești.

În plus, elita românească aflată în contact cu acele curente ideologice europene care au condus în final la democratizare - o elită care s-a afirmat fără excepții și în spațiul mureșean - era conștientă că o societate dezvoltată însemna mult mai mult decât o clasă elitară racordată la realitățile social-politice, economice și culturale continentale. Era nevoie de o masă de manevră; elita nu putea reprezenta interesele unei mase de oameni care nici măcar nu era conștientă de propriile nevoi. Adevărata luptă se desfășura la nivelul intelectualității, dar nu

pentru intelectuali, deoarece ei erau oarecum detașați de problemele materiale cu care se confruntau oamenii simpli, nu resimțeau atât de mult grija „zilei de mâine”. Educați la marile universități, beneficiind de o situație materială relativ bună, ocupând uneori posturi importante în administrație, ei își asumă rolul de a ridica națiunea română la un anumit nivel de educare, suficient de înalt încât lupta începută să dobândească un caracter național.

Secolul al XIX-lea este perioada în care se formează - se poate spune - suprastructura politică și culturală a statului român modern. Datorită eforturilor depuse, viața spirituală și mecanismele de bază ale luptei împotriva analfabetismului se așează în tiparele moderne, așa cum se întâmpla în întreaga Europă.

Se pun astfel bazele culturii instituționalizate moderne, care marchează trecerea de la etapa „haotică” a unei culturi practicate individual, care satisfăcea gusturile unei clase elitare destul de reduse numeric, la o cultură pe scară națională, bazată pe implicarea oamenilor simpli, de la țară și care se transformă treptat într-o formă de manifestare a societății civile în toată amploarea ei; ceea ce dovedește un nivel ridicat de maturitate a societății românești.

Cele mai însemnate rezultate au fost obținute cu siguranță de Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român - și un capitol separat a fost dedicat *Despărțămintelor mureșene ale Astei*, din dorința de a identifica specificul local și de a sintetiza activitatea acestora în cadrul mai larg al Asociațiunii. Cum la Reghin au fost organizate chiar două Adunări Generale ale Asociațiunii, am considerat necesară această evidențiere a structurilor mureșene, în condițiile în care zona cercetată este uneori considerată de presa vremii ca fiind una dintre cele mai active.

Întemeiată în anul 1861 cu implicarea masivă a celor mai de seamă reprezentanți ai intelectualității vremii, „cea mai mare

tovărășie românească din țara ungurească” - cum a fost înțeleasă de contemporani - s-a manifestat pe direcții dintre cele mai diverse. Sub egida Astrei, care era într-un fel echivalentul celui mai important for cultural din Vechiul Regat - Academia Română - s-a reușit ceea ce cu greu se credea că va fi posibil: educarea națiunii și, mai mult decât atât, s-a reușit modelarea gustului pentru cultură a românilor. Prin școli, biblioteci, manifestări cu caracter educativ, prelegeri populare care reprezentau un bun prilej de contact și socializare, dar mai ales de consolidare a spiritului moralizator al națiunii, prin culegeri de sfaturi practice și economice publicate și distribuite în cadrul Adunărilor Generale sau ale Despărțămintelor, Astra a suplinit unele lacune din educația instituțională și au contribuit la completarea sumarelor cunoștințe ale populației

În zona mureșeană, care constituie subiectul cercetării noastre, nu se poate vorbi de o intensitate constantă a activității Astrei; Reghinul, de exemplu, este de departe orașul cu cea mai prolifică activitate culturală pe linia deschisă de Asociațiune și o dovadă în acest sens este și organizarea în localitate a două dintre Adunările Generale din anii 1875 și 1890. De asemenea, Despărțământul reghinean este singurul care - după cum o dovedesc documentele de arhivă - a lansat concursuri periodice cu premii pentru acei învățători care s-au implicat în instruirea comunității, dincolo de activitățile școlare implicite. Cu o singură excepție, într-un singur an - avem în vedere Despărțământul Târnăveni, dar care nu a obținut rezultatele așteptate.

De ce este Reghinul cel mai bine reprezentat în domeniul culturii? De ce vocea intelectualilor români din Reghin era mai puternică? Deoarece „este inteligență frumôsă și încă adevăratu românească, asemenea și în cerculu și jurulu acestui orășelu” se spune în anul 1885. Nu putem considera însă că în celelalte comunități mureșene românii nu erau la fel de implicați; dar, pe de altă parte, apare inevitabil întrebarea: de ce intelectualitatea

românească din Târgu-Mureș, orașul-reședință de comitat, era mai puțin vizibilă? Cu atât mai mult cu cât la Târgu-Mureș funcționa și Tabla Regească ce reunea tineri intelectuali din întreaga Transilvanie, oferindu-le oportunități de acțiune. Răspunsul este destul de previzibil: pe de o parte, din cauza ponderii demografice a românilor, reședința de județ fiind cadrul de funcționare al autorității de stat, iar pe de altă parte - tocmai din cauza concentrării în oraș a aparatului de stat - exista probabil teama unei implicări directe, fățișe în folosul națiunii române, din cauza posibilelor represiiuni.

Cu toate acestea, Astra mureșeană - și înțelegem prin aceasta toate despărțămintele care au activat în județul Mureș - s-au impus ca modele în lumea românească, în special Reghinul fiind de mai multe ori apreciat în presa vremii.

Dintre direcțiile de manifestare ale Asociațiunii, am insistat pe cele două principale, care urmăreau, pe de o parte, conștientizarea rolului pe care bunăstarea materială îl poate avea asupra evoluției intelectuale colective; cu alte cuvinte, pe demersurile Asociațiunii și implicarea celor mai importanți membrii ai despărțămintelor mureșene în înființarea Băncii „Mureșana”; iar pe de altă parte pe modalitățile de alfabetizare a oamenilor simpli - un fenomen cu care se confrunta întreaga Europă, doar că ponderea știutorilor de carte diferea substanțial în lumea românească față de partea occidentală a continentului - și dacă ne gândim la cele circa o mie de burse acordate pentru studiu la toate nivelele - burse acordate tinerilor cu potențial intelectual, dar fără posibilități financiare - considerăm că obiectivele au fost îndeplinite.

Deși nu ar fi etic să atribuim Astei meritul exclusiv al creșterii numărului de știutori de carte, nu putem să nu reamintim câteva date statistice din unele localitățile mureșene în care Asociațiunea a înregistrat o activitate destul de consistentă: în patru dintre localitățile din apropierea Reghinului - Cașva, Hodac, Ibănești și Solovăstru - din cei

peste 7.600 de locuitori înregistrați la începutul secolului al XX-lea, peste 17 procente știau să scrie și să citească.

De asemenea, printre modalitățile de manifestare ale Astei, am acordat o atenție deosebită petrecerilor de vară; presa vremii subliniază în permanență dubla importanță a reuniunilor Asociațiunii, deoarece reprezintă o bună modalitate de socializare și permite amestecul necondiționat al oamenilor de rând printre intelectualitate. Buna dispoziție înlătură orice rețineri, determină gesturi caritabile în folosul celor mulți și îi reunesc spiritual pe toți românii. În plus, petrecerile erau precedate de prelegeri pe teme de morală civică, subiecte din istoria trecutului românesc, economie, mai buna gospodărire individuală etc., care se constituiau în adevărate lecții de viață.

O altă direcție prin care intelectualitatea românească mureșeană a ales să se manifeste a fost strâns legată de activitatea școlar-bisericească. Capitolul cinci - *Reuniunile confesionale ale învățătorilor* - pune în lumină activitatea preoților-dascăli sau învățătorilor mureșeni, care s-au implicat intens în activitatea de culturalizare și alfabetizare masivă a românilor. Având la îndemână instrumentele necesare practicii didactice, dar și o „masă de manevră” reprezentată de elevi, învățătorii au depășit limitele școlii, transformându-se în „dascăli ai comunității”.

Pentru că preotul era în multe cazuri și învățător, poate că cel mai potrivit ar fi să-l numim în consecință. Astfel, preoții-învățători, dar și acei intelectuali laici care s-au pregătit pentru o carieră didactică, s-au manifestat în cadrul reuniunilor învățătorilor care, trecând peste limitele confesionale ale celor două biserici, se regăsesc în majoritatea orașelor mureșene. Ele reprezintă, prin modul de organizare și prin activitatea desfășurată, o soluție dintre cele mai prolifică de promovare a culturii în rândul populației de vârstă școlară, și nu numai, prin îmbinarea învățământului în cadru organizat cu activitățile extrașcolare. În plus, promovează și acea solidaritate de breaslă

în rândul învățătorilor și, prin puterea exemplului, provoacă majoritatea cadrelor didactice din epocă să adopte o atitudine cât mai deschisă și mai favorabilă activităților extracuriculare. Nu putem omite nici premiile puse în joc de Astra, care îi determină pe învățători să-și completeze nu doar cunoștințele teoretice, dar și să se implice mai mult în organizarea unor activități în afara școlii: serbări, coruri etc., sau chiar să înceapă activități gospodărești, ca exemplu pentru comunitate - grădinărit, pomărit etc.

Și pentru că nu toate asociațiile sau organismele care au activat în perioada cercetată pot fi incluse într-o categorie asociativă bine determinată, am optat pentru prezentarea lor într-un capitol distinct, denumit generic *Alte tipuri de societăți*. Sunt incluse în acest capitol acele societăți care au activat în sensul sprijinirii culturii, chiar dacă au făcut acest lucru pe diverse căi: prin susținere financiară, prin implicarea în promovarea valorilor culturii scrise sau muzicale, prin acordarea unor stipendii pentru ajutorarea elevilor cu potențial, dar fără resurse materiale suficiente. Aceste societăți nu reprezentau interesele unor categorii socio-profesionale, dar prin oferta de activități culturale se adresau unei categorii vaste de beneficiari.

Fie că în denumirea lor poartă sau nu atributul „cultural”, asociațiile românești - destul de diverse și cu posibilități aproape infinite de manifestare și participare pentru publicul mureșean - se manifestă activ în acest domeniu al culturalizării. Poate doar cu câteva excepții - avem în vedere componența etnică a unora dintre comunitățile mureșene - aceste asociații se manifestă pe tărâmul teatrului, al muzicii, al formațiunilor corale, al bibliotecilor, al casinilor etc., dar și al unei mai bune pregătiri profesionale - cum este cazul asociațiilor muncitorești din Târgu-Mureș. Nu ne putem pronunța asupra caracterului exclusiv românesc al membrilor, dar se poate ușor observa că valorile promovate sunt cele naționale.

Capitolul al VII-lea se referă la *Bibliotecile românești* sau fondurile de carte care au fost constituite pe parcursul secolului al XIX-lea; am identificat în județul Mureș diverse tipuri de biblioteci, care își datorează existența fie bunăvoinței unor intelectuali ai vremii, fie unor asociații nou înființate, dar care aveau drept scop ridicarea poporului prin cultură; și cum se putea pune în practică acest obiectiv dacă nu prin carte, prin oferirea accesului la o lectură atent selectată și gratuită?

Documentele atestă existența unor cabinete de lectură încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la Reghin; a bibliotecilor unor asociații, cu fonduri enciclopedice și care funcționau ca și biblioteci publice, oferind acces gratuit tuturor; au existat, de asemenea, biblioteci specializate, precum cele organizate în cadrul școlilor românești de diferite confesiuni sau parohiale - organizate de către un cleric, dar care erau puse în timpul vieții sau după moartea fondatorului la dispoziția tuturor celor interesați; nu în ultimul rând, sunt menționate colecții particulare, fondate de intelectualii vremii.

O istorie a bibliotecilor în zona mureșeană începe încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea când, conștient fiind de puterea oferită de cunoaștere, Petru Maior își constituie - după criterii foarte clar stabilite și tributare ideii de recuperare a istoriei românești - prima bibliotecă particulară de care avem știință. Gestul nu a rămas fără ecou; lăsată moștenire nepotului său Ioan Pop Maior, acesta o va transmite mai departe, punând astfel bazele uriașei biblioteci a Despărțământului reghinean al Astrei, în 1886.

Inițiative de acest fel au și alți intelectuali români ai vremii; fie laici, fie clerici, singuri sau sub egida unor asociații, alături de alți dascăli din școală sau de cei din aceeași breaslă profesională, românii mureșeni demonstrează că înțeleg rostul cărții, avantajele oferite de cunoaștere și, mai mult decât atât, că prin eforturile lor nu fac decât să ridice societatea românească la nivelul celei europene și să ofere o șansă tuturor. Pentru ei,

cartea nu reprezintă o formă de manifestare a statutului social, ci un act de generozitate față de conaționali.

La nivelul județului Mureș, în secolul al XIX-lea se observă o destul de puternică activitate de promovare a practicii lecturii, chiar dacă nu se poate vorbi de o intensitate constantă și de un spațiu unitar. Așa cum era de așteptat, Reghinul este și de această dată cel mai bine reprezentat - poate și sub influența modelelor săsești - având cele mai multe biblioteci, toate puse la dispoziția cititorilor în mod gratuit. În mod curios, Târgu-Mureșul, orașul reședință de comitat, este destul de șters - chiar dacă sunt atestate aici o bibliotecă parohială și cea a canceliștilor, la mijlocul secolului al XIX-lea - bibliotecile populare apărând mai târziu, la final de secol, chiar sub egida Astrei. Poate din aceeași cauză a concentrării masive în zonă a populației de etnie maghiară.

Ne-am propus, la începutul demersului nostru, să oferim răspuns la câteva întrebări, legate de modalitățile de formare și organizare a colecțiilor de cărți și documente. Am identificat, în linii mari, principalele direcții ale politicii de achiziții și care corespund, în mare măsură, celor folosite azi de orice bibliotecă modernă: cumpărarea directă din bugetul bibliotecii, donațiile și schimburile de publicații. Fiecare dintre aceste metode și-a demonstrat valabilitatea, în special în momentele de criză, când aplicate toate la un loc, au permis dezvoltarea unitară a colecțiilor și consolidarea legăturilor interumane și interinstituționale.

În ceea ce privește modul de dezvoltare al colecțiilor în durata lungă, atunci când documentele de arhivă sau contribuțiile altor cercetători, înaintea noastră, ne-au permis, am realizat o micromonografie a fiecărei biblioteci, identificând cele mai importante etape de dezvoltare, principalii donatori, modul în care aceasta era folosită de cititori și felul în care răspundea nevoilor reale de lectură.

Am considerat foarte necesară o trecere în revistă a principalelor documente care au reglementat modul de organizare și funcționare a bibliotecilor românești vechi. Dacă Astra, prin Statutele sale și prin cele trei regulamente - din 1869, 1893 și 1899 - a influențat masiv formula bibliotecii și a pus bazele legislative ale sistemului biblioteconomic de azi, și celelalte tipuri de biblioteci aveau propriile regulamente, inspirate atât din lumea românească extracarpatică, cât și din lumea franceză. După modelul bibliotecarilor francezi, românii au acordat o mai mare importanță valorificării științifice a colecțiilor și, totodată, a organizării lor pe baza principiilor moderne de biblioteconomie - au înființat cataloage alfabetice, sistematice, topografice etc., au împărțit fondurile pe domenii, au stabilit cote pentru fiecare document, registre, ștampile specifice fiecărei colecții etc. Totodată, regulamentele vremii au impus anumite standarde cu privire la modul de organizare a bibliotecilor: siguranța colecțiilor, modul de păstrare a documentelor, normele de împrumut, responsabilitățile bibliotecarului, care devine un personaj de prim rang în comunitate - doar el este cel care gestionează puterea cunoașterii. Și nu putem să nu amintim faptul că unul dintre bibliotecarii Astei - adică unul dintre acele personaje care au gestionat puterea conferită de cărțile Asociațiunii - a fost un mureșean, Nicolae Petra-Petrescu.

Ultimul capitol este rezervat *inițiativelor individuale*, care constituie poate una dintre cele mai importante contribuții la ridicarea intelectuală a românilor. Aceasta deoarece suntem martorii unor gesturi necondiționate de generozitate personală, care nu se manifestă în cadrul organizat al unor asociații și care apar în cele mai diverse și neașteptate moduri. Nu ne-am propus să elaborăm biografii complexe ale intelectualilor români din această perioadă, ci mai degrabă să oferim o listă cât mai complexă a gesturilor de generozitate care le-au caracterizat existența. Am identificat personalități locale care

și-au dedicat eforturile și veniturile susținerii activităților culturale, educării maselor de oameni simpli, edificării unor școli sau biserici, care și-au dovedit utilitatea în durată lungă a istoriei fiecărei comunități în parte.

Nu în ultimul rând, am identificat și stabilit rolul inițiativelor feminine din această perioadă, în condițiile în care statutul femeii în societate era în plină afirmare. În spațiul mureșean, femeile nu sunt izolate; le regăsim la catedră - în școlile pentru fete, în presa vremii - semnând articole sau chiar publicându-și memoriile, cum este cazul Mariei Șuțu și poate, cel mai important, le regăsim între membrii asociațiilor culturale, cu drepturi depline, implicate în organizarea evenimentelor de masă sau oferind ajutor financiar elevilor nevoiași.

Deși în cercetarea noastră am insistat asupra acelor inițiative care s-au pliat domeniului cultural, diversitatea ideilor și modalitățile de implicare în viața comunității au depășit așteptările. Este destul de dificil să separăm intelectualul - membru al unei asociații, de intelectualul individualist, în condițiile în care regăsim aceleași nume în ambele ipostaze. Și cu atât mai greu să oferim o imagine de ansamblu asupra tuturor acțiunilor în care s-au implicat. Am încercat doar să le reținem pe cele mai interesante și, de ce nu, pe cele care au condus, într-adevăr, la schimbări majore.

Prin muzică, teatru sau alte „produse culturale”, românii mureșeni înțeleg că mai presus de orice contează ideea unității, iar manifestările organizate pentru întreaga comunitate sunt doar pretexte pentru afirmarea intereselor comune. Ceea ce a reușit elita românească prin asumarea asociaționismului a fost să scadă rata analfabetismului. Fie individual, fie prin intermediul unor asociații, românii au reușit să se implice masiv în dezvoltarea spiritului național prin cultivarea valorilor specifice românești, fundamentale pentru emanciparea intelectuală a națiunii.

Chiar dacă scopul cercetării noastre a fost acela de a evidenția viața culturală românească în afara cadrului specific multietnic, nu putem să nu remarcăm elementele comune cu celelalte națiuni conlocuitoare, legăturile și contactele cu maghiarii și sașii, în condițiile în care oferta culturală se adresa întregii comunități, indiferent de etnia „organizatorului”.

Mai mult, coroborată cu alte cercetări care vizează viața culturală din epoca modernă din alte zone sau județe ale Transilvaniei, considerăm contribuția noastră ca fiind utilă în întregirea imaginii culturii transilvănene.

La finalul cercetării noastre putem spune că știm cum se implicau românii mureșeni în viața culturală a comunității, cunoaștem gândurile lor, aspirațiile și așteptările lor. Ceea ce încă nu cunoaștem este răspunsul la câteva întrebări: câți români mureșeni făceau parte din asociații? Câți s-au implicat exclusiv în activități culturale și câți dintre ei au făcut-o doar sporadic? Câți dintre ei au rămas într-un con de umbră, fără să se cunoască pe deplin contribuția lor? Câți își petreceau timpul liber, atât cât era, răsfoind o carte?

Sunt întrebări la care poate, în viitor, se va putea răspunde.

Bibliografie

I. Izvoare inedite

- **DJAN Cluj**, *Fond Blaj, arhiva personală Ioan Micu Moldovan*
- **DJAN Mureș**, *Colecția de documente a Filialei Arhivelor Statului Mureș (1863-1919)*
- **DJAN Mureș**, *Fond Astra Gheorgheni (1874-1912)*
- **DJAN Mureș**, *Fond Astra Reghin (1874-1901)*
- **DJAN Mureș**, *Fond Bias Ștefan din Târgu-Mureș (1787-1900)*
- **DJAN Mureș**, *Fond Fanfara de muzică din Reghin (1890-1898)*
- **DJAN Mureș**, *Fond Parohia Ortodoxă Iclandu Mare*
- **DJAN Mureș**, *Fond Primăria Târgu-Mureș. Acte culturale (1880-1900)*
- **DJAN Mureș**, *Fond Protopop Elie Câmpeanu (1874-1900)*
- **DJAN Mureș**, *Fond Protopopiat Greco-Catolic Reghin* - dosar 52, 64.
- **DJAN Mureș**, *Fond Protopopiatul Ortodox Târnăveni* - dosar 12.
- **DJAN Mureș**, *Fond Societatea filarmonică Târgu-Mureș (1850)*
- **DJAN Mureș**, *Fond Vasile și Isaia Moldovan din Chirileu (1848-1900)*
- **DJAN Sibiu**, *Fond Astra, doc. 474 / 1906.*
- **Muzeul Etnografic Reghin**, *Registrul intern al capelei* - S. Reener Musik Capelle. Vormerkungs..., 1868-1870 (neinventariat)

II. Izvoare editate

- *Adunare de învățători*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 108 din 17 / 29 mai 1898, p. 2. Semnează *Un participant*.
- *Adunarea de protestare din Dicio St. Mărtinu*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 75 din 7 / 9 aprilie 1893, p. 2. Semnat *Têrnoveanulu*.
- *Adunarea generală a Asociațiunii transilvane (Dela raportorul nostru special) II*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 188 din 22 august / 3 septembrie 1890, p. 1. Semnează *Viator*.
- *Apel către inimile generose*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 4 din 5 / 17 ianuarie 1896, p. 4.
- *Apel*, în *Foiaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, nr. 10 din 15 mai 1900, p. 80.
- *Asociațiunea în Câmpia*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 168 din 1 / 13 august 1898, p. 3. Semnează *Cor*.
- *Asociațiunea transilvană. Adunarea generală a despărțământ. XXIV (M.-Oșorheiu)*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 190 din 28 august / 9 septembrie 1893, p. 3.
- *Auctoritatea și respectulu în educatiune*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu, literariu și scientificu*, nr. 4 din 25 februarie 1883, p. 52-54.
- *Barițiu, George, Adunați documentele și le păstrați*, în *Transilvania*, nr. 12 din 15 iunie 1869, p. 137-138.
- *Berbecaru Muntenescu, Vasile, Șovinismu la culme*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 138 din 24 iunie / 6 iulie 1893, p. 2.
- *Casă de păstrare și împrumutu*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 137 din 20 iunie / 2 iulie 1885, p. 3. Semnează *Camilu*.
- *Colonia română din Târgu-Mureșului*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 220 din 6 / 18 octombrie 1892, p. 1-2.
- *Concurs*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 136 din 21 iunie / 3 iulie 1898, p. 5. Semnează *Petru Uilăcanu, director și Iosif Popescu, secretar*.

- *Concurs*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 158 din 18 / 30 iulie 1896, p. 2.
- *Conferința națională în comitatul Cuculiului*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 38 din 13 / 25 mai 1872, p. [2]. Semnează *Unu romanu*.
- *Convocare*, în *Foaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, nr. 4 din 1 aprilie 1899, p. 32.
- *Convocare*, în *Foaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, nr. 6 din 1 mai 1899, p. 52.
- *Convocare*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 110 din 16 / 28 mai 1889, p. 3.
- *Corespondența Gaz. Trans*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 148 din 8 / 20 iulie 1898, p. 2-3; nr. 185 din 18 / 30 august 1890, p. 3; nr. 61 din 16 / 28 martie 1890, p. 2-3; nr. 121 din 31 mai / 12 iunie 1890, p. 2-3; nr. 122 din 1 / 13 iunie 1890, p. 3; nr. 183 din 22 august / 3 septembrie 1889, p. 3.
- *Corespondența Gazetei Transilvania. De lângă Târgul-Mureșului*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 153, 13 / 25 iulie 1888, p. 3.
- *Corespondența Gazetei Transilvaniei. De lângă Reghinu*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 272 din 6 / 18 decembrie 1889, p. 2-3.
- *Corespondența noastră din comitate. Șeculia de Câmpia*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 118 din 29 mai / 10 iunie 1885, p. 3. Semnează *Iacobu Calianu, proprietaru*.
- *Cuvântul „român” executat*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 38 din 18 februarie / 2 martie 1897, p. 1.
- *Cuventu de deschidere ținutu în adunarea departimentului alu XVII-lea, la S Reghinu în 16. Iuliu 1875*, în *Transilvania*, nr. 15 din 1 august 1875, p. 172.
- *Date statistice*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 45 din 2 / 15 iunie 1870, p. 2.

- *De ale reuniunii noastre, în Foaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș, nr. 7 din 1 aprilie 1900, p. 53.*
- *De cătră Reghinu, în Gazeta Transilvaniei, nr. 175 din 8 / 20 august 1885, p. 3*
- *De lângă Gurghiu, în Gazeta Transilvaniei, nr. 6 din 9 / 21 ianuarie 1890, p. 2.*
- *De lângă Reghinu, în Gazeta Transilvaniei, nr. 24 din 30 ianuarie / 11 februarie 1890, p. 2-3. Semnează P. d. M.*
- *De lângă Reghinulu săsescu, în Gazeta Transilvaniei, nr. 162 din 23 iulie / 4 august 1885, p. 3.*
- *De pe țarmulu Mureșului. Năpăstuirea poporului nostru, în Gazeta Transilvaniei, nr. 103 din 9 / 21 mai 1885, p. 2.*
- *Despăr. XVII alu „Societății transilvane.” Casă de păstrare, în Gazeta Transilvaniei, nr. 132 din 14 / 26 iunie 1885, p. 3. Semnează Tu.*
- *Despărțământul D. St.-Martin (XXXII) al „Asociațiunei”, în Gazeta Transilvaniei, nr. 162 din 25 iulie / 6 august 1898, p. 3.*
- *Despărțământul Reghin al Astrei. 1874-1940. Culegere de documente întocmită de Liviu Boar, studiu introductiv de Marin Șara, Reghin, Biblioteca Municipală „Petru Maior”, 2001, 255 p.*
- *Despărțămintele Asociațiunei transilvane. Convocări, în Gazeta Transilvaniei, nr. 146 din 6 / 18 iulie 1893, p. 3.*
- *Despre societatea didactica dein Bucuresci, în Foaia Scolastica. Adausu la „Economulu”, nr. 8 din 15 / 27 septembrie 1873, p. 60-63.*
- *Din Câmpia, în Gazeta Transilvaniei, nr. 141 din 28 iunie / 10 iulie 1898, p. 3. Semnează Uliul.*
- *Din comitatul Mureș-Turda, în Gazeta Transilvaniei, nr. 76 din 5 / 17 aprilie 1890, p. 2; nr. 77 din 6 / 18 aprilie 1890, p. 3.*

- *Din jurulu Gurghiului*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 196 din 4 / 16 septembrie 1885, p. 2.
- *Din protopopiatulu Reginului sasescu*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 22 din 15 / 27 martie 1872, p. 3-4.
- *Din slăbiciunile noastre*, în *Românul*, nr. 119 din 1 / 14 iunie 1913, p. 3.
- *Discursulu dlui. I. P. Maior, mare proprietariu si prosiedente alu despartimentulu XVII., tienute în adunarea generale dela Deda*, în *Transilvania*, nr. 12 din 15 iunie 1876, p. 141-142.
- Farcaș, Daniel, *Afacerea bibliotecii I. P. Maior*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 56 din 10 / 22 martie 1885, p. 2-3.
- *Foaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, nr. 20 din 1 decembrie 1899, p. 170; nr. 10 din 15 mai 1900, p. 80.
- *Gazeta Transilvaniei*, nr. 265 din 29 noiembrie / 11 decembrie 1885, p. 3; nr. 135 din 19 iunie / 1 iulie 1888, p. 2; nr. 139 din 24 iunie / 6 iulie 1888, p. 2; nr. 131 din 11 / 23 iunie 1889, p. 2; nr. 5 din 9 / 21 ianuarie 1892, p. 2; nr. 251 din 13 / 25 noiembrie 1893, p. 3; nr. 282 din 15 / 27 ianuarie 1896, p. 3.
- Georgescu, Helena, *Câte-va cuvinte referitorie la crescerea fetiteloru de pre la sate*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu-didacticu pentru scolele romane*, nr. 1 din 1 / 13 ianuarie 1879, p. 4-5.
- Georgescu, Joanu, *Ceva despre scolele noastre*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu, literariu si srientificu*, nr. 1 din 1 ianuarie 1884, p. 13-14.
- Georgescu, Joanu, *Educatiunea femeiei*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu, literariu si srientificu*, nr. 6 din 15 martie 1886, p. 91-94.
- *Instructiunea in limba maternă*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu, literariu si srientificu*, nr. 1 din 1 ianuarie 1884, p. 1-3.

- *Invitare la prenumeratiune, în Foia Scolastica. Adușu la „Economulu”, nr. 1 din 1 / 13 februarie 1876, p. 1.*
- *Invitare, în Gazeta Transilvaniei, nr. 133 din 15 / 27 iunie 1885, p. 3. Semnează dr. Ioanu Uilăcanu și Dionisiu Simonu.*
- *Înmormântarea lui Vasilie Moldovan, în Gazeta Transilvaniei, nr. 283 din 25 decembrie 1894 / 6 ianuarie 1895, p. 2-3.*
- *Limba maghiara și scolele noastre populare, în Foia Scolastica. Organu pedagogicu-didacticu pentru scolele romane, nr. 4 din 15 / 27 februarie 1880, p. 25-28.*
- *Maghiarisarea în comitatulu Târnavei mici, în Gazeta Transilvaniei, nr. 266 din 30 noiembrie / 12 dec. 1897, p. 4.*
- *Marginea Câmpiei, în Gazeta Transilvaniei, nr. 168 din 1 / 13 august 1898, p. 3. Semnează Maria din Câmpiă.*
- *Mătușoiu, Constantin; Dinu, Mihaela Hélène, Istoria bibliotecilor din România în legi și documente (1817- 1944), vol. 1, Constanța, Ex Ponto, 2001, 595 p.*
- *Membrii Asociațiunei, în Gazeta Transilvaniei, nr. 39 din 19 februarie / 3 martie 1895, p. 2.*
- *Moldovan, Isaia, O salutare Gazetei, în Gazeta Transilvaniei, nr. 4 din 5 / 17 ianuarie 1896, p. 2.*
- *Morariu, Vasile, De ale Reuniunei, în Foaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș, nr. 23 din 1 decembrie 1900, p. 184-185.*
- *Multumita publica, în Foia Scolastica. Organu pedagogicu-didacticu pentru scolele romane, nr. 21 din 1 / 13 noiembrie 1879, p. 168; nr. 14 din 5 / 27 iulie 1880, p. 112.*
- *Năpăstuirea poporului nostru, în Gazeta Transilvaniei, nr. 103 din 9 / 21 mai 1885, p. 2. Semnează X.*
- *Negruțiu, J. F., Ceva despre necesitatea și formarea caracterului, în Foia Scolastica. Organu pedagogicu, literariu și scientificu, nr. 6 din 15 martie 1886, p. 81-85.*

- *O aprețiere a bibliotecilor ambulante*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 245 din 8 / 20 noiembrie 1898, p. 2.
- *Observatorul*, nr. 62 din 4 / 16 august 1879.
- *Organizațiunea noastră culturală*, în *Transilvania*, nr. 247 din 15 / 27 noiembrie 1899, p. 285-288.
- *Petrecere în Iernut*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 156 din 16 / 28 iulie 1896, p. 3. Semnează *Coresp.*
- *Petrecere în Mureș-Bogata*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 142 din 29 iunie / 11 iulie 1897, p. 2.
- *Petrecere în Tirimia mare*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 164 din 23 iulie / 4 august 1889, p. 2.
- *Petrecere românească între baionete*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 152 din 10 / 22 iulie 1892, p. 2.
- *Petrecere*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 136 din 19 iunie / 1 iulie 1892, p. 3.
- *Petrecerea din Boziașu*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 139 din 24 iunie / 6 iulie, 1888, p. 2.
- Pop, N., *Celea de ce porunci ale învățătorului român*, în *Foaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, nr. 1 din 15 februarie 1899, p. 5.
- Popa, Ariton M., *Starea Școlastică prezentă în Statele-Unite nordamericane*, în *Foaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, nr. 13 din 15 august 1899, p. 102.
- Popa, G., *Cărțile cele mai bune și bibliotecile poporane*, în *Transilvania*, nr. 1 din 15 ianuarie 1890, p. 9-13.
- *Premiu pentru grădinărit și pomărit*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 121 din 2 / 14 iunie 1896, p. 3. Semnează *P. Barbu, director și Iosif Popescu, secretar.*
- *Producțiuni și petreceri*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 158 din 18 / 30 iulie 1896, p. 2.

- *Raport general al comitetului central al „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român pe anul 1897*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 174 din 11 / 23 august 1898, p. 3; nr. 175 din 12 / 24 august 1898, p. 3; nr. 176 din 13 / 25 august 1898, p. 2; nr. 177 din 14 / 26 august 1898, p. 2.

- *Raport general despre activitatea comitetului central al „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” în decursul anului 1895*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 176 din 11 / 23 august 1895, p. 1-2.

- *Raport*, în *Foaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, nr. 16 din 1 octombrie 1899, p. 125.

- *Raportu generalu alu comitetului Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român despre activitatea sa în decursulu anului 1892*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 188 din 26 august / 7 septembrie 1892, p. 3; nr. 189 din 27 august / 8 septembrie 1892, p. 3.

- *Raportul Asociațiunii transilvane în 1892*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 251 din 13 / 25 noiembrie 1893, p. 2.

- *Reghinulu-săsescu*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 177 din 10 / 22 august 1885, p. 3; nr. 175 din 4 / 16 august 1890, p. 2-3. Semnează Simeonu Zehanu.

- *Reginu 1-a Ian. 1869*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 3 din 12 / 24 ianuarie 1869, p. 2.

- *Regulament despre modul întrebuițierii Bibliotecii Asociațiunii Transilvane Române pentru Literatura și Cultura Poporului Român din 11 august 1869*, în *Transilvania*, nr. 2 din 1869, p. 227-228.

- *Regulament pentru afacerile interne ale comitetului central al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, în *Foaia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, nr. 5 din 1 martie 1900, p. 38-39; nr. 6

din 15 martie 1900, p. 46-48; nr. 7 din 1 aprilie 1900, p. 53-55; nr. 8 din 15 aprilie 1900, p. 62; nr. 9 din 1 mai 1900, p. 71-72.

- Roman, Visarion, *Reuniunile binefăcătoare*, în *Telegraful Român*, nr. 98 din 14 decembrie; nr. 100 din 18 decembrie; nr. 101 din 21 decembrie 1857.

- *Românii III. Religiunea și starea intelectuale*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu, literariu si srientificu*, nr. 7 din 10 aprilie 1883, p. 107-109.

- *Rugare*, în *Foia Școlastică. Organ al Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Archidieceza gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș*, nr. 10 din 15 mai 1900, p. 80.

- *Scirile zilei*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 165 din 29 iulie 1898, p. 3.

- *Scoalele noastre si igiena*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu, literariu si srientificu*, nr. 20 din 15 octombrie 1884, p. 310-314.

- Sîrbu, G., *Necesitatea și modul de a se înființa bibliotecii la sate*, în *Transilvania*, nr. 13-14 din iulie 1883, p. 102-115.

- *Societățile de maghiarisare*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 250 din 14 / 26 noiembrie 1898, p. 1.

- *Starea invetiamentului la noi*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu-didacticu pentru scoalele romane*, nr. 1 din 1 / 13 februarie 1876, p. 2-3.

- *Statistica culturală*, în *Transilvania*, nr. 1-2 din ianuarie-februarie 1899, p. 2-3.

- *Stipendii dela Asociațiune*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 171 din 3 / 15 august 1889, p. 3.

- *Școla românească din Șinca-vechiă*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 137 din 20 iunie / 2 iulie 1885, p. 2- 3.

- *Șematismul veneratului cler al Archidiecesei Metropolitane de Alba Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900 de la sânta unire 200*, Blaș, Tipografia Seminariului Archidieceșan, 1900.

- *Șermaș (lângă Giurgeu)*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 174 din 5 / 17 august 1895, p. 3.
- *Telegraful român*, nr. 48 din 13 iunie 1863, p. 194; nr. 6 din 19 ianuarie 1864, p. 23; nr. 52 din 3 / 15 iulie 1877, p. 210.
- *Transilvania*, nr. 23-24 din 1 / 15 decembrie 1882, p. 312; nr. 1-2 din 1 / 15 ianuarie 1883, p. 9-11; nr. 3-4 din 1884; nr. 9 din 1892; nr. 1-2, 1899; *Analele*, nr. 2 din 1908.
- *Tribuna*, nr. 75 din 15 / 27 aprilie 1894, p. 303; nr. 61 din 16 / 28 martie 1895, p. 245.
- *Un cânățalist român*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 8 din 26 ianuarie / 8 februarie 1846, p. 31.
- *Un Frances despre Românii transilvăneni*, *Gazeta Transilvaniei*, nr. 148 din 8 / 20 iulie 1898, p. 1-2.
- Ungureanu, P., *Ce-va despre educațiunea femeiloru*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu-didacticu pentru scolele romane*, nr. 15 din 1 / 13 - 15 / 27 decembrie 1881, p. 178-182.
- Ungureanu, P., *Cum se-i dedamu pre copii la iubirea curatieniei?*, în *Foia Scolastica. Organu pedagogicu, literariu si scientificu*, nr. 3 din 10 februarie 1883, p. 37-40.
- *Unu intrigantu periculosu*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 192 din 2 / 14 Septemvre 1894, p. 3.
- *Vorbirea d-lui M. Orbonașu*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 186 din 19 / 31 august 1890, p. 2-3.
- Zehan, Vasile, *Corespondența Gaz. Trans*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 110 din 17 / 29 mai 1890, p. 2-3.

III. Lucrări generale

a. Sinteze

- *Andrei Șaguna. Corespondența II*, ediție, studiu introductiv și note de N. Bocșan, Gabriel V. Gârdan, Ioan V. Leb, B. Dobozi, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008, 609 p.

- Barițiu, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. 3, Sibiu, în edițiunea autorului, 1891, XII+624 p.
- Bărbulescu, Constantin; Popovici, Vlad, *Modernizarea lumii rurale din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Contribuții*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2005, 170 p.
- Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ș., Teodor, P., *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1999, 617 p.
- Bock, Gisela, *Femeia în istoria Europei*, Iași, Editura Polirom, 2002, 360 p.
- Bocșan, Nicolae, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, Editura Facla, 1986, 428 p.
- Bozdog, Ion, *Comoara dintr-un manuscris. Astra și românii din secuime*, ediție îngrijită de Constantin Mustață, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2010, 199 p.
- Buluță, Gheorghe; Simonescu, Dan, *Pagini din istoria cărții românești*, București, Editura „Ion Creangă”, 1981, 192 p.
- Burke, Peter, *O istorie socială a cunoașterii: de la Gutenberg la Diderot*, Iași, Editura Euronovis, 2004, 380 p.
- Buzatu, Stana, *Condiția femeii - dimensiune a progresului contemporan*, București, Editura Politică, 1979, 527 p.
- Câmpeanu, Remus, *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIII-lea*, ediția a 2-a, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008, 464 p.
- Ciupală, Alin, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea*, București, Editura Meridiane, 2003, 175 p.
- Curticăpeanu, Vasile, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, Editura Științifică, 1868, 287 p.

- Demeny, Lidia; Papacostea-Danielopolu, Cornelia, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (sec. XVII-XIX)*, București, Editura Eminescu, 1985, 263 p.
- Dobrescu, Vasile, *Funcții și funcționalități în sistemul de credit românesc din Transilvania până la primul război mondial. Studiu de caz*, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2006, 367 p.
- Dudaș, Florian, *Vechi cărți românești călătore, București*, Editura Sport-Turism, 1987, 193 p.
- Ghișe Dumitru, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj-Napoca, Dacia, 1972, 242 p.
- Gyémánt, Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, 1986, 515 p.
- Hitchins, Keith, *Afirmarea națiunii: mișcarea națională românească din Transilvania, 1860-1914*, București, Editura Enciclopedică, 2000, 391 p.
- Hof, Ulrich Im, *Europa luminilor*, Iași, Editura Polirom, 2003, 248 p.
- *Ioan Oros alias Rusu. Memorii*, text îngrijit și prefață de Ioan Ranca, București, s.n., 1989, 240 p.
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, București, Stabilimentul grafic I. V. Socecu, 1904, CCXLII+283 p.
- Iorga, Nicolae, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, București, Editura Saeculum I. O., 2006, 319 p.
- *Istoria României. Transilvania*, vol. II, coord. D. Suciu, S. Iarcoșan, I. Bolovan, M. Păcurariu, E. Cosma, A. Drăgoescu, T. Ionescu, H. Colan, Cluj-Napoca, Editura „George Barițiu”, 1997, cap. II, *Politică, cultură, biserică și economie la românii din Transilvania în timpul dualismului*, p. 175-424 - <http://www.istoriatransilvaniei.ro/vol2/v2c2.pdf> (datat 26 februarie 2006).
- *Istoria românilor*, coord. N. Edroiu, P. Cernovodeanu, vol. 6. *Românii între Europa clasică și Europa luminilor*

(1711-1824), București, Editura Enciclopedică, 2002, XLIII + 1072.

- Itu, Maria, *Forme instituționalizate de educație populară în România (1859-1918)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, 315 p.

- Jako Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, București, Editura Kriterion, 1977, 512 p.

- Johnston, William M., *Spiritul Vienei. O istorie intelectuală și socială 1848-1938*, Iași, Editura Polirom, 2000, 518 p.

- Manolache, Anghel; Pîrnuță, Gheorghe, *Istoria învățământului din România*, vol. II, 1821-1918, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, 539 p.

- Mârza, Iacob, *Școală și națiune (Școlile din Blaj în epoca renașterii naționale)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, 238 p.

- Netea, Vasile, *Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale*, Târgu-Mureș, Editura „Astra.” Despărțământul Reghin, 1935, 35 p.

- Netea, Vasile, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, București, Editura Științifică, 1974, 261 p.

- Păcățian, Teodor V., *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I, Sibiu, Tipografia Iosif Marschall, 1904, 800 p.

- Păcurariu, Mircea, *Politica statului maghiar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1986, 302 p.

- Ploșteanu, Grigore, *Sentimentul istoriei. Studii, articole, note, interviuri*, ediție îngrijită de Mariana Ploșteanu, Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2011, 591 p.

- Schaser, Angelika, *Reformele iozefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Sibiu, Editura Hora, 2000, 303 p.

- Sigmirean, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, 807 p.
- Suciu Dumitru, *Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2004, 360 p.
- Sularea, Daniel, *Școală și societate. Învățământul elementar confesional în episcopia greco-catolică de Gherla (1867-1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008, 389 p.
- Szögi László, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa în secolele XVI-XX*, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2011, 287 p.
- Ștefan, Florin-Marian, *Spirit critic și europenism în gândirea social-politică românească de până la 1868*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, 304 p.
- Tănase, Alexandru, *O istorie umanistă a culturii românești*, Iași, Editura Moldova, 1995, 337 p.
- Thiesse, Anne-Marie, *Crearea identităților naționale în Europa. Secolele XVIII-XX*, Iași, Editura Polirom, 2000, 222 p.
- Tomescu, Mircea, *Istoria cărții românești. De la începuturi până la 1918*, București, Editura Științifică, 1968, 215 p.
- Veress Károly, *Ființa generațională și destinul culturii*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2003, 321 p.
- Zöllner, Erich, *Istoria Austriei*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 493-925.

b. Monografii locale

- Andreica, Gheorghe, *Monografia orașului Iernut până în 1947*, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2007, 262 p.
- Borșianu, Viorel I., *Deda - consemnări culturale istorice despre obârșiile mele*, Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2005, 75 p.

- Chindea, Teodor, Nicolae Lateș, *Monografia Gurghiului*, Târgu-Mureș, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Mureș, 1971, 189 p.
- Costea, Ioan I., *Reghin. Destin și istorie*, Reghin, Editura „Petru Maior,” 2007, 490 p.
- Frandăș, Ilie, *Valea Gurghiului. Istorie și spiritualitate*, Târgu-Mureș, Casa de Editură „Mureș,” 2006, 439 p.
- Frandăș, Simion Ilie, *Lunca Bradului. Repere în timp*, Târgu-Mureș, Editura Tipomur, 2002, 88 p.
- *Monografia județului Târnava Mare*, Sighișoara, Tipografia Miron Neagu, [1943], 506 p.
- *Monografia orașului Luduș*, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2008, 311 p.
- Opriș, Ilarie Gh., Emilia A. Opriș, Nagy Csaba Sándor, *Sângeorgiu de Mureș. VII. Școala 1778-2003. Însemnări*, Târgu-Mureș, Asociația Culturală „Sf. Gheorghe,” Editura Ansid, 2003, 217 p.
- Opriș, Ilarie Gh., *Sângeorgiu de Mureș. 150 de ani de la revoluția din 1848-1849*, Târgu-Mureș, Editura Pax Historica, 1999, 109 p.
- Popa, Traian, *Monografia orașului Târgu-Mureș*, Târgu-Mureș, Tipografia Corvin, 1932, 320 p.
- *Târnăveni, cercetare monografică*, coordonator N. V. Fola, Târgu-Mureș, Editura Mediaprint, 2003, 317 p.
- Todea, Romulus Sever, *Săcalu de Pădure. Monografie*, București, Editura A.A.P., 2001, 164 p.
- Țarălună, Lucia, *Sighișoara - orizonturi de cultură*, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2007, 163 p.

IV. Lucrări speciale

- Ardelean, Teodor, *Limba română și cultivarea ei în preocupările Astrei*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2009, 282 p.

- Borș, Silviu, *Biblioteca Centrală a Asociațiunii. 1861-1950*, Sibiu, Cluj-Napoca, Editura InfoArt, Editura Mega, 2011, 392 p.
- Brad, Traian, *Lectura și biblioteca publică la Cluj. Studiu monografic*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2001, 390 p.
- Bui, Simion, *Biserica și societate românească în Reghin și împrejurimi. 1890-1918*, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2010, 177 p.
- Buluță, Gheorghe, *Civilizația bibliotecilor*, București, Editura Enciclopedică, 1998, 168 p.
- Buluță, Gheorghe, *Scurtă istorie a bibliotecilor din România*, București, Editura Enciclopedică, 2000, 238 p.
- Buluță, Gheorghe; Petrescu, Victor, *Vademecum legislativ pentru biblioteci*, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2004, 211 p.
- Chartier, Roger, *Lecturi și cititori în Franța vechiului regim*, București, Meridiane, 1997, 407 p.
- Colan, Ion, *Casina română din Brașov. 1835-1935. Contribuțiuni la cunoașterea unui capitol din trecutul Brașovului*, Brașov, Institutul de Arte Grafice „Astra”, 1935, 125 + LXXXII+[4] p.
- Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, București, Editura Minerva, 1988, 306 p.
- Dan, Maria, *Protopopul Ariton M. Popa*, Târgu-Mureș, Casa de Editură “Mureș,” 2006, 196 p.
- Dan, Petre, *Asociații, cluburi, ligi, societăți. Dicționar cronologic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, 405 p.
- Dragomir, Silviu, *Avram Iancu*, București, Minerva, 1988, 378 p.
- Drăgan, Ciprian, *Biblioteci școlare din Comitatul Hunedoara (1867-1918)*, Deva, Editura Emia, 2011, 247 p.

- Duicu, Serafim, *Pe urmele lui Petru Maior*, București, Editura Sport Turism, 1990, 240 p.
- Fola, Nicolae Victor, *Școlile Blajului între anii 1850-1918. Evoluția instituțională și contribuții la dezvoltarea elitelor intelectuale românești*, Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2008, 251 p.
- Georgescu-Tistu, Nicolae, *Cartea și bibliotecile*, București, Editura Științifică, 1972, 358 p.
- Glodariu, Eugenia, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică. 1860-1918*, Cluj-Napoca, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, 1998, 416 p.
- Gudor Kund Botond, *Istoricul Bod Péter (1712-1769)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, 584 p.
- Marica, George Em., *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleno din secolul al XIX-lea*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, 311 p.
- Matei, Pamfil, *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (Astra) și rolul ei în cultura națională (1861-1950)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986, 364 p.
- Mălinaș, Constantin, *Contribuții la istoria iluminismului românesc din Transilvania. Ioan Corneli (1762-1848)*, Oradea, Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Bihor, 2003, 316 p.
- Mișu, Elena; Șinca, Gheorghe Nicolae, *Inventariul tuturilor bisericilor aflătoare ano 1872 sub protopresbiteratul Mureșiu Oșorheiului fiind protopresbiter Parteniu Trombitasiu de Bethlen*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2011, 294 p.
- Mitu, Melinda, Mitu, Sorin, *Românii văzuți de maghiari. Imagini și clișee culturale din secolul al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru studii europene, 1998, 217 p.

- Moga, Valer, *Astra și societatea, 1918-1930*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, 584 p.
- Moldovan, Gheorghe, *Biblioteca Municipală Târnăveni. Studiu monografic*, Târgu-Mureș, Casa de Editură Mureș, 2005, 200 p.
- Netea, Vasile, *Mureșul Superior. Vatră de cultură românească*, București, Editura Cuvântul, 2006, 221 p.
- Nicoară, Eugen, *Istoricul și activitatea „Astrei” Reghin. 1874-1940*, Reghin, Editura „Astrei” Reghin, [1940], 123 p.
- Ofrim, Alexandru, *Cheia și Psaltirea. Imaginarul cărții în cultura tradițională românească*, Pitești, Editura Paralela 45, p. 107.
- Opriș, Ioan, *Donații și donatori*, ed. II, București, Editura Oscar Print, 2007, 222 p.
- Opriș, Ioan, *Muzeosofia*, București, Editura Oscar Print, 2006, 364 p.
- Opriș, Ioan, *Provocarea noilor muzeografii*, Brăila, Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2008, 236 p.
- *Pagini din istoria bibliotecilor reghinene: studii și articole*, coordonator Marin Șara, Reghin, Biblioteca Municipală „Petru Maior” Reghin, 1995, 122 p.
- Ploșteanu, Grigore, *Contribuții la cunoașterea vieții culturale și politice a românilor din ținuturile mureșene. Studii și portrete*, Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2010, 698 p.
- Popa, Mircea, *Cărți, manuscrise, biblioteci*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2010, 329 p.
- Poptămaș, Dimitrie, *Philobiblon mureșean. O viață printre oameni și cărți*, Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2003, 346 p.
- Protase, Maria, *Petru Maior: un ctitor de conștiințe*, București, Editura Minerva, 1973, 413 p.
- Roman-Negoi, Ana-Maria, *Recuperarea unui destin: Gheorghe Șincai, Hronica românilor*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, 551 p.

- Stanciu, Laura, *Biografia unei atitudini: Petru Maior (1760-1821)*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2003, 631 p.
- Suciu, Dumitru, *Mentalități europene în gândirea și acțiunea politică a românilor din Transilvania față de unele realități din propria mișcare națională și din România în secolul al XIX-lea, în Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2004, 360 p.
- Șerban, Melinte, *Evocări istorice și literare*, Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2001, 150 p.
- Șincai, Gheorghe, *Învățătură firească spre surparea superstiției norodului*, ed. critică de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, București, Editura Științifică, 1964, p. 215 p.
- Teodor, Corina, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, 515 p.
- Teodor, Pompiliu, *Sub semnul luminilor: Samuil Micu*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, 507 p.
- Vasilescu, Mircea, „*Iubite cetitoriule...*”. *Lectură, public și comunicare în cultura română veche*, Pitești, Editura Paralela 45, 2001, 187 p.

V. Studii și articole în reviste de specialitate

- Basarab, Maria, *Biblioteci parohiale din protopopiatul greco-catolic Hunedoara*, în vol. *Școala Ardeleană, II*, coordonator Ioan Chindriș, Oradea, Editura „Episcop Vasile Aftenie”, 2007, p. 300-306.
- Boar, Liviu, *Activitatea Despărțământului Reghin al Astei oglindită în documentele aflate în arhivele sibiene*, în *Marisia*, 1996, vol. XXV, p. 283-303.
- Boar, Liviu, Ploeșteanu, Grigore, *Biblioteca lui Ioan Pop Maior*, în *Pagini din istoria bibliotecilor reghinene: studii și articole*, coordonator Marin Șara, Reghin, Biblioteca Municipală „Petru Maior” Reghin, 1995, p. 29-47.

• Bocșan, Nicolae, *Bibliotecile societăților studenților români din Cluj*, în vol. *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, coord. Susana Andea, Ioan Aurel Pop, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2009, p. 491-498.

• Bolovan, Ioan, *Aspecte privind populația Transilvaniei între 1850-1910: schimbare, progres și / sau modernizare*, în vol. *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI” Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007*, coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 603-618.

• Bolovan, Ioan, *Contribuții privind situația demografică a Transilvaniei în anii 1850-1910*, în vol. *Istoria României. Pagini transilvane*, coord. acad. Dan Berindei, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1994, p. 282-308.

• Bolovan, Ioan, *Cultură și politică în activitatea Asociației Naționale Arădene pentru cultura poporului român*, în vol. *Cultură și societate în epoca modernă*, îngrijit de N. Bocșan, N. Edroiu, A. Răduțiu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 134-144.

• Bondoc, G., *Note privind începuturile unei vechi biblioteci românești și colecțiile sale (Astra - Sibiu)*, în *Probleme de bibliologie*, 1967, nr. 2, p. 140-175.

• Botezan, Ioana, *Corespondența unor intelectuali cu Ioan Micu Moldovan în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Reghinul cultural*, 2002, nr. 6, p. 113-145.

• Botezan, Ioana, *Corespondența unor intelectuali din Reghin cu Ioan Micu Moldovan între 1862-1885*, în *Reghinul cultural*, 2004, nr. 7, p. 118-129.

• Buta, Sanda Maria; Ploeșteanu, Grigore, *Organizarea primelor biblioteci populare la Brașov*, în vol. *160 de ani de la înființarea primei biblioteci publice la Brașov. 1835-1995*,

Braşov, Biblioteca Judeţeană „George Bariţiu” Braşov, 1996, p. 86-93.

- Cernea, Elena, *Un manual german de biblioteconomie din secolul al XVIII-lea*, în *Biblioteca şi cercetarea*, 1979, vol. III, p.188-201.

- Chiorean, Ioan, *Din moştenirea culturală a Reghinului (secolele XIII-XVII)*, în *Reghinul cultural*, 1982, nr. 1, p. 11-16.

- Chiorean, Ioan, *Memoriile paşoptiştilor mureşeni. Traian Horea Pop*, în *Vatra*, s.n., 20 iulie 1976, nr. 64, p. 7-8.

- Ciacoi, Bazil, *Rolul Astreii*, în *Vatra*, s.n., 20 decembrie 1990, nr. 237, p. 13.

- Corbu, George, Mătuşoiu, Constantin, *Tradiţii în dezvoltarea colecţiilor de publicaţii ale bibliotecilor*, în *Biblioteca*, 1998, nr. 10, p. 314-316.

- Cosma, Mihaela, *Iluminism şi masonerie la saşi. Proiectul primului cabinet de lectură din Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, 2001, nr. 40, p. 63-70.

- Crăciun, Ioachim, *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi*, în vol. *Omagiu Prea Sfinţiei Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorire*, Sibiu, s.n., 1940, p. 355-367.

- Crişan, Cristian N., *Conscripţia urbarială din anul 1785 a localităţii Ideciul de Jos, judeţul Mureş*, în *Marisia*, 2003, vol. XXVII, p. 149-165.

- Dobrescu, Vasile, *Asociaţionismul în istoria românilor transilvăneni din epoca modernă postpaşoptistă*, în vol. *Simpozion. Comunicările celui de al XIX-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria (Gyula, 28-29 noiembrie 2009)*, Giula, s.n., 2010, p. 58-71 - [http://mariaberenyi.hu/Simpozion2010\(2\).pdf](http://mariaberenyi.hu/Simpozion2010(2).pdf) (datat 1 noiembrie 2010).

- Dobrescu, Vasile, *Petru Maior - luptător pentru afirmarea conştiinţei naţionale*, în *Vatra*, s.n., 20 martie 1979, nr. 96, p. 7.

• Drîmba, Lucian, *Momente importante în evoluția Societății pentru un fond de teatru român în Ardeal*, în vol. *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Oradea, 1972, p. 232-233.

• Drîmba, Lucian, *Momente importante în evoluția Societății pentru un fond de teatru român în Ardeal*, în vol. *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Oradea, 1972, p. 231-244.

• Duicu, Serafim, *Petru Maior la Reghin* (I), în *Vatra*, s.n., 20 octombrie 1989, nr. 164, p. 223 / B; (II), în *Vatra*, s.n., 20 noiembrie 1989, nr. 165, p. 224 / C.

• Dumănescu, Luminița, *Copiii Transilvaniei: număr și pondere între două limite cronologice: 1857-1910*, în vol. *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII-XXI). Omagiu profesorului Nicolae Bocșan la împlinirea vârstei de 60 de ani*, coordonatori Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 389-406.

• Dunăreanu, Elena, *Biblioteca în preocupările marilor bărbați ai Astei*, în vol. *Astra 1861-1950. Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, 125 de ani de la înființare*, sub redacția Victor V. Grecu, Sibiu, s.n., 1987, p. 395-398.

• Dunăreanu, Elena, *Horia Petra Petrescu - bibliotecar al Astei. 100 de ani de la naștere*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1985, vol. IX, p. 145-154.

• Duțu, Alexandru, *Iluminismul sud-est european. Reconsiderarea unei probleme de istorie culturală*, în *Revista de istorie*, 1975, tom 28, nr. 7, p. 1041-1055.

• Eliade, George, *La Rîciu se cinstesc cum se cuvine ctitorii de cultură și ctitoriile lor*, în *Vatra*, s.n., 20 februarie 1976, nr. 59, p. 2.

• Fola, Victor, *Activitatea asociației culturale „Astra” în zona Târnavelor și contribuția sa la lupta pentru desăvârșirea*

unității naționale românești în perioada 1867-1918, în *Marisia*, 1985-1992, vol. XV-XXII, p. 285-293.

- Fuchs, Simion, *Istoricul bibliotecii Căminului muncitoresc din Târgu-Mureș*, în *Revista bibliotecilor*, martie 1971, nr. 3, p. 130-134.

- Gastone, Nicolae, *Rolul școlilor și bibliotecilor sătești în realizarea programului cultural al Astei*, în vol. *Astra 1861-1950. Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, 125 de ani de la înființare*, sub redacția Victor V. Grecu, Sibiu, s.n., 1987, p. 353-358.

- Gergely Lorand, *Procesul de „nation building” și asociaționismul universitar din Europa Est-Centrală* - <http://books.google.ro/books> (nedatat).

- Gherman, Dumitru, *Arborele genealogic al familiei de ctitori Marinovici-Reghin*, în *Reghinul cultural*, 1994, vol. III, p. 56-68.

- Glodariu, Eugenia, *Biblioteci populare ale Astei (I-II)*, în *Acta Musei Napocensis*, 1969, vol. VI, p. 347-360; 1970, vol. VII, p. 309-328.

- Goția, Dorin, *Astra - realitate și simbol*, în *Vatra*, s.n., 20 noiembrie 1986, nr. 188, p. 188 / B.

- Grămadă, Livia, *Presa satirică românească din secolul al XIX-lea și conștiința unității naționale*, în *Vatra*, s.n., 20 august 1971, nr. 5, p. 17.

- Holhoș, Ioan, *Concepția biblioteconomică promovată în acțiunea Astei de creare a sistemului de biblioteci publice în Transilvania și în alte provincii românești*, în vol. *Astra 1861-1950. Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, 125 de ani de la înființare*, sub redacția Victor V. Grecu, Sibiu, s.n., 1987, p. 383-394.

- Holircă, A., *Un vechi centru cultural: Reghinul*, în *Vatra*, s.n., 20 februarie 1974, nr. 35, p. 4.

- http://istorie-edu.ro/istoriee/Ist_romanilor/ist_ro_035romaf1.html (nedatat)

• <http://www.stiucum.com/drept/istoria-dreptului/Dreptul-in-transilvania-in-per71524.php> (nedatat)

• Ianoș, Rodica, *Modernizarea discursului didactic în învățământul primar românesc din Transilvania la jumătatea secolului al XIX-lea*, în vol. *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI” Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007*, coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 451-471.

• Ionescu, Mircea, *Biblioteci muncitorești din Transilvania de la 1848 și până la Unire. Contribuții la istoricul dezvoltării lor*, în *Revista bibliotecilor*, 1973, nr. 5, p. 291-296.

• Iorga, Nicolae, *Vechile biblioteci românești sau ce se cetia odinioară în țerile noastre*, în *Floarea darurilor*, 1907, nr. 5, p. 65-82.

• Jude, Maria Magdalena, *Preocupări economice ale Astei în despărțământul Diciosânmartin*, în *Acta Musei Napocensis*, 1982, vol. XIX, p. 497-500.

• Lupan, Doina, *Circulația cărții vechi românești în județul Alba*, în *Apulum*, 1977, vol. XV, p. 729-739.

• Lupeanu, A., *Biblioteca centrală din Blaj*, în *Boabe de grâu*, decembrie, 1932, nr. 12, p. 613-629.

• Maior, Liviu, *Asociaționismul transilvan și modernizarea societății românești (sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea)*, în vol. *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI” Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007*, coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 89-102.

• Man, Ioan Eugen, *Valori urbane și artistice la Târgu-Mureș în secolul al XVIII-lea*, în *Marisia*, 2003, vol. XXVII, p. 173-192.

• Marin Șara, Mariana Ploeșteanu, *Personalități reghinene*, în *Vatra*, s.n., 20 martie 1979, nr. 96, p. 8.

• Marino, Adrian, *Iluminismul românesc: idei despre carte, editură, lectură*, în vol. *Limbă și literatură*, București, nr. 4, 1977, p. 419-428.

• Mârza, Daniela, *Imaginea de sine a învățătorilor și profesorilor greco-catolici de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: conturarea unei identități profesionale*, în vol. *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI” Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007*, coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 443-450.

• Mârza, Eva, *Catalogul bibliotecii lui Bethlen Kata. Varianta de la Alba Iulia*, în vol. *Explorări bibliofile*, Sibiu, Editura Techno Media, 2008, p. 315-333.

• Mârza, Eva, *Din nou despre biblioteca Mitropoliei Bălgradului*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 2002, vol. VI / I, p. 61-74.

• Mârza, Eva, *Donația de carte în mediul religios greco-catolic (secolele XVIII-XIX)*, în vol. *Explorări bibliofile*, Sibiu, Editura Techno Media, 2008, p. 168-174.

• Mârza, Eva, Drăghiță, Zevedei-Ioan, *Un catalog al bibliotecii profesorului blăjean Ioan Rațiu (1867-1917)*, în *Anales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 2006, vol. X / I, p. 217-240.

• Mârza, Eva, *Evidențe de cărți românești din secolele XVIII-XIX din județul Alba*, în vol. *Explorări bibliofile*, Sibiu, Editura Techno Media, 2008, p. 32-36.

• Mârza, Eva, *Tipărituri românești vechi în biblioteca parohiei ortodoxe române de la Ighiu (jud. Alba)*, în vol. *Explorări bibliofile*, Sibiu, Editura Techno Media, 2008, p. 56-58.

• Mârza, Eva; Mârza, Iacob, *Iluminism și romantism la Vasile Pop (O listă cu cărți din 1842)*, în vol. *Cultură și societate în epoca modernă*, îngrijit de N. Bocșan, N. Edroiu, A. Răduțiu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 224-230.

• Mârza, Iacob, *Catalogul unei biblioteci de la Alba Iulia din secolul al XVIII-lea*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1987, vol. XI, p. 158-182.

• Mârza, Iacob, *Cinci liste cu cărți de la Nicolae Pauleti (1839-1842)*, în *Apulum*, 1987, vol. XXIV, p. 269-282.

• Mârza, Iacob, *Contribuții la istoria culturii transilvănene în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, în *Revista de istorie*, 1979, tom 3, p. 523-534.

• Mârza, Iacob, *O bibliotecă particulară românească în 1824*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1991, vol. XV, p. 78-89.

• Mârza, Iacob, *O listă cu cărți de la episcopul Anton Sigismund Stoica de Szala*, în *Apulum*, 1974, vol. XII, p. 329-359.

• Mârza, Iacob; Tatai Baltă, Cornel, *Răspândirea tipăriturilor românești vechi în Transilvania (mijl. sec. al XVII-lea - primele decenii ale sec. al XIX-lea) în lumina unui material arhivistic*, în *Acta Musei Napocensis*, 1980, vol. 17, p. 759-768.

• Mălinaș, Constantin, *Biblioteca lui Ioan Cornelli*, în *Biblioteca*, 1985, nr. 5, p. 55-60.

• Mălinaș, Constantin, *Organizarea bibliotecii liceului din Beiuș în secolul trecut - pagini de biblioteconomie românească*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1986, vol. X, p. 345-364.

• Mărtincă, Isidor, *Misiunea Bisericii de a promova știința, cultura și civilizația*, în vol. *Școlile greco-catolice ale*

Blajului. 250 de ani de credință și cultură, Blaj, Editura „Buna Vestire”, 2004, p. 165-172.

- Mitu, Sorin, *Inventarea națiunii și alteritatea româno-maghiară*, în vol. *Călători prin istorie. Omagiu profesorului Liviu Maior la împlinirea vârstei de 70 de ani*, coordonatori Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2010, p. 403-418.

- Moldovan, Ioan, *Date statistice privind orașul Târgu-Mureș în perioada anilor 1784-1800*, în *Marisia*, 1983-1984, vol. XIII-XIV, p. 177-183.

- Moldoveanu, Maria, *Idealul de ridicare prin carte*, în *Revista Biblioteca*, 1996, nr. 10, p. 266-267.

- Mușlea, Ion, *Date noi privitoare la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania*, în *Probleme de bibliologie*, 1967, nr. 2, p. 119-139.

- Netea, Vasile, *Folcloristica Mureșului* (I), în *Vatra*, s.n., 20 iulie 1972, nr. 16, p. 15; II, în *Vatra*, s.n., 20 august 1972, nr. 17, p. 17; III, în *Vatra*, s.n., 20 septembrie 1972, nr. 18, p. 18; IV, în *Vatra*, s.n., 20 octombrie 1972, nr. 19, p. 18; V, în *Vatra*, s.n., 20 noiembrie 1972, nr. 20, p. 17; VI, în *Vatra*, s.n., 20 decembrie 1972, nr. 18, p. 15.

- Nistor, Ioan Liviu, *Întemeierea primelor biblioteci publice românești*, în *Tribuna*, nr. 33 din 14 august 1986, p. 2.

- Nistor, Ioan, *Activitatea economică și culturală a memorandistului Patriciu Barbu*, în *Marisia*, 1975, vol. V, p. 207-221.

- Nussbächer, Gernot, *Contribuții la istoria culturală a Târgului Reghin în prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în *Reghinul cultural*, 1994, nr. 3, p. 26-30.

- Nussbächer, Gernot, *Din istoria culturală a Reghinului*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 13-17.

- Oros, Ioan, *Modalități de creștere a colecțiilor bibliotecilor parohiale practicate la Blaj (1747-1876)*. *Cazul*

Țării Silvaniei, în Anales Universitatis Apulensis. Series Historica, 2007, vol. XI / I, p. 84-113.

- Pál Judit, *Problema modernizării administrației și justiției în Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea*, în vol. *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI” Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007*, coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 103-116.

- Ploeșteanu, Grigore, *Absolon Todea*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 231-233.

- Ploeșteanu, Grigore, *Activitatea Despărțământului Târgu-Mureș al Astei (până la 1918)*, în *Anuarul Arhivelor Mureșene*, 2002, nr. I, p. 167-180.

- Ploeșteanu, Grigore, *Activitatea Despărțământului Târgu-Mureș al Astei (până la 1918)*, în vol. *Contribuții la cunoașterea vieții culturale și politice a românilor din ținuturile mureșene. Studii și portrete*, Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2010, p. 273-296.

- Ploeșteanu, Grigore, *Aspecte ale vieții culturale din Reghin în epoca modernă*, în *Reghinul cultural*, 1982, nr. 1, p. 23-40.

- Ploeșteanu, Grigore, *Banca „Mureșana” și Societatea de lectură „Petru Maior”*, în *Reghinul cultural*, 2002, nr. 6, p. 165-172.

- Ploeșteanu, Grigore, *Cancelist la Târgu-Mureș*, în *Vatra*, s.n., 20 august 1972, nr. 17, p. 13.

- Ploeșteanu, Grigore, *Canceliștii mureșeni*, în *Vatra*, s.n., 20 aprilie 1988, nr. 205, p. 205A-205B; 20 mai 1984, nr. 158, p. 158A- 158D.

- Ploeșteanu, Grigore, *Canceliștii târgumureșeni în revoluția de la 1848 (II)*, în *Vatra*, s.n., 20 august 1983, nr. 149, p. 149B-149C; *(III)*, în *Vatra*, s.n., 20 octombrie 1983, nr. 151, p. 151B-151C.

- Ploeșteanu, Grigore, *Canceliștii târgumureșeni*, în *Vatra*, s.n., 20 septembrie 1983, nr. 150, p. 150C-150D; 20 martie 1984, nr. 156, p. 156A-156D; 20 aprilie 1984, nr. 157, p. 157B-157C.
- Ploeșteanu, Grigore, *Contribuții la cunoașterea vieții politice și culturale a românilor sighișoreni în epoca modernă (1849-1914)*, în *Marisia*, 1981-1982, vol. XI-XII, p. 111-126.
- Ploeșteanu, Grigore, *Documente referitoare la viața și activitatea memorandistului Patriciu Barbu*, în *Marisia*, 1972, vol. III-IV, p. 339-343.
- Ploeșteanu, Grigore, *Galaction Șagău*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 219-220.
- Ploeșteanu, Grigore, *Gheorghe Maior*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 163-166.
- Ploeșteanu, Grigore, *Ioan Buteanu - cancelist la Târgu-Mureș*, în *Vatra*, s.n., 20 iunie 1987, nr. 195, p. 195A.
- Ploeșteanu, Grigore, *Ioan Harșia*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 146-149.
- Ploeșteanu, Grigore, *Ioan Pop Maior*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 196-200.
- Ploeșteanu, Grigore, *Lectori români la Târgu-Mureș înainte de 1848*, în *Vatra*, s.n., 20 iunie 1971, nr. 3, p. 17.
- Ploeșteanu, Grigore, *Mihai Crișan*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 130-131.
- Ploeșteanu, Grigore, *Mihail Orbonaș*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 192-194.
- Ploeșteanu, Grigore, *Patriciu Barbu*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 112-116.
- Ploeșteanu, Grigore, *Pentru un teatru național transilvănean*, în *Vatra*, s.n., 20 aprilie 1971, nr. 1, p. 21.
- Ploeșteanu, Grigore, *Petru Uilăcan*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 234-235.

- Ploeșteanu, Grigore, *Reghinul în mișcarea politică și culturală a românilor transilvăneni în secolul al XIX-lea*, în *Vatra*, s.n., 20 martie 1979, nr. 96, p. 6-7.
- Ploeșteanu, Grigore, *Teodor Șerban Lupu*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 226-228.
- Ploeșteanu, Grigore, *Vasile Duma*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 132-133.
- Ploeșteanu, Grigore, *Vasile Ladislau Pop*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 201-208.
- Ploeșteanu, Grigore, *Vechi biblioteci românești în județul Mureș (secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea)*, în *Revista bibliotecilor*, august 1972, nr. 8, p. 485-487.
- Ploeșteanu, Mariana, *Aspecte din viața și activitatea lui Iacob Bologa*, în *Marisia*, 1972, vol. III-IV, p. 311-319.
- Pop, Eremia, *Reghin, file de istorie*, în *Reghinul cultural*, 1994, nr. 3, p. 7-18.
- Popa, Mircea, *Colecții și „biblioteci” de carte în Transilvania până la 1918*, în idem *Cărți, manuscrise, biblioteci*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2010, p. 5-32.
- Popescu, Gheorghe, *Formarea concepției biblioteconomice românești și pregătirea profesională a bibliotecarilor. Contribuții*, în *Probleme de bibliologie*, 1967, nr. 2, București, p. 47-77.
- Puiu Fărcaș, Sidonia, *Contribuții la istoricul Bibliotecii Centrale din Blaj. Concepții și principii de organizare până la 1860*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1985, vol. IX, p. 234-256.
- Racotă, Tului, *Zaharia Boiu*, în *Vatra*, s.n., 20 iulie 1985, nr. 172, p. 172 / C.
- Retegan, Simion, *Politică și educație la românii din Transilvania în epoca liberalismului austriac (1860-1867)*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, 1990-1991, nr. 30, p. 73-88.

• *Revoluțiile europene din secolul al XIX-lea și asociaționismul și democrația* - <http://www.junimea.pitestean.ro/Revolutii.htm> (datat 18 octombrie 2007).

• Simon Zsolt, *Reghinul săsesc, Reghin-sat, Ierņuțeni și Apalina, pe baza conscripției Czirákyene*, în *Reghinul cultural*, 2002, vol. 6, p. 87-104.

• Soroștineanu, Valeria, *Satul românesc între cutuma noului și realitatea arhaică de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în vol. *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI” Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007*, coordonatori Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2008, p. 129-137.

• Spielmann Mihály, *Dări de seamă ale bibliotecarilor școlari din Țirgu-Mureș între anii 1765-1800*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1986, vol. X, p. 326-344.

• Spielmann Mihály, *Dări de seamă ale bibliotecarilor școlari din Țirgu-Mureș între anii 1822-1847*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1985, vol. IX, p. 265-280.

• Staicovici, Ianca, *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român - factor activ în promovarea muzicii naționale*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1980, vol. IV, p. 339-344.

• Stiger, Simona, *Imaginea femeii la românii ardeleni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea*, în vol. *Călători prin istorie. Omagiu profesorului Liviu Maior la împlinirea vârstei de 70 de ani*, coordonatori Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2010, p. 167-178.

• Szabó Mihai, *Reghinul în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (1849-1918)*, în *Marisia*, 1985-1992, vol. XV-XXII, p. 205-225.

• Szabó Nicolae, Szögy Laszlo, *Tinerii studioși din Reghin la universitățile din Europa până în anul 1849*, în *Reghinul cultural*, 1994, nr. 3, p. 31-40.

• Șara, Marin, *Biblioteci reghinene*, în *Vatra*, s.n., 1971, nr. 13, p. 13.

• Șara, Marin, *Contribuții la cunoașterea bibliotecilor reghinene*, în *Reghinul cultural*, 1990, nr. 2, p. 83-96.

• Șara, Marin, *Contribuții la cunoașterea culturii reghinene până la 1918*, în *Marisia*, 1983-1984, vol. XIII-XIV, p. 245-264.

• Șara, Marin; Ploșteanu, Mariana, *Personalități reghinene*, în *Vatra*, s.n., 20 martie 1979, nr. 96, p. 8-9.

• Șerban, Melinte, *Sub imboldul „Astrei”*, în *Vatra*, s.n., 20 iulie 1971, nr. 4, p. 16.

• Tampa, Magdalena, *Contribuții la istoria preiluminismului românesc în Transilvania: despre biblioteca lui Ioan Giurgiu Patachi*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1986, vol. X, p. 299-303.

• Tampa, Magdalena, *Din începuturile bibliotecii de la Blaj - despre inventarul manuscris din 14 iunie 1747*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1979, vol. III, p. 126-145.

• Tampa, Magdalena, *Din nou despre începuturile bibliotecii de la Blaj. Cărți și posesori: Grigore Maior*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1981, vol. V, p. 93-105.

• Tampa, Magdalena, *Informația unui cărturar iluminist: cărți din biblioteca lui Gheorghe Șincai*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1989, vol. XIII, p. 239-246.

• Tampa, Magdalena, *Vladislau Vaida și cărțile sale*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1985, vol. IX, p. 290-293.

• Teodor, Corina, *Petru Maior de la nume la renume. Lecturi în vremuri iluministe și preromantice*, în vol. *Petru Maior și iluminismul Europei Centrale*, coordonatori Cornel Sigmirean, Corina Teodor, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2011, p. 215-233.

- Teodor, Corina, *Secvențe istorice la o aniversare*, în *Reghinul cultural*, 2004, nr. 7, p. 13-19.
- Teodor, Pompiliu, *Două biblioteci particulare românești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, 1975, vol. 2, București, Editura Academiei R.S.R., p. 261-269.
- Teodor, Pompiliu, *Ideile la origini. Mișcarea națională în secolul al XVIII-lea*, în vol. *Cu fața la vânt*, ediție îngrijită de Corina Teodor, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2011, p. 171-181
- Turc, Corina, *Orizonturi și preocupări culturale în activitatea lui I. Micu-Klein*, în vol. *De la umanism la iluminism*, Târgu-Mureș, Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” al Academiei Române, 1994, p. 111-118.
- Turc, Lucia, *Istoriografia privind bibliotecile românești din Transilvania (1850-1918)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, 2000, nr. 1-2, p. 85-100.
- Ursuțiu, Maria, *Biblioteci particulare și bibliotecari în Transilvania în secolul al XVII-lea*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1984, vol. VIII, p. 224-251.
- Vlăsa, Ileana, *Accesul la carte și evoluția modurilor de a citi în secolul al XIX-lea*, în *Biblioteca și cercetarea*, 2002, vol. XXIII, p. 107-110.
- Voicu, Constantin, *Contribuția Astei la unitatea spirituală a tuturor românilor*, în vol. *ASTRA 1861-1950, Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, 125 de ani de la înființare*, sub redacția Victor V. Grecu, Sibiu, s.n., 1987, p. 89-92.
- Wallner Bărbulescu, Luminița, *Considerații privind formarea intelectuală a preoțimii greco-catolice din dieceza Lugojului în perioada episcopului Victor Mihályi de Apșa*, în *Analele Banatului*, s.n., *Arheologie-Istorie*, 2006, tom XIV, nr. 2, p. 150-172 - <http://www.infotim.ro/mbt/publicatii/ab.htm> (nedatat)